

Introducere

Din momentul apariției geografiei umane, ponderea importanței sale în construirea totului unitar numit geografie este în creștere, ajungându-se, în ultimul timp, la o adevărată scindare între natural și uman, între studiul antroposferei și cel al tuturor celorlalte geosfere. Această scindare a evoluat până într-atât încât să nu se mai știe dacă, la ora actuală, există o GEOGRAFIE ale cărei coordonate sunt analizate separat (metoda dialectică) dar integrate apoi în unitate (metoda sintezei) sau dacă, dimpotrivă, dintr-un fost tot unitar s-au despărțit, irevocabil, două științe cu căi divergente...

Definiții ale geografiei

Pentru a analiza originile fenomenului de segregare apărut în câmpul geografiei, cercetătorii se bazează pe o serie de definiții ale acestei științe, evoluția în timp a acestora fiind în măsură să reflecte evoluția rupturii apărute între ramurile sale, geografia fizică și geografia umană. Astfel, în accepțiunea lui Varenus (1650), obiectul “geografiei generale” era atât studiul Pământului ca întreg, cât și focalizarea atenției asupra lanțurilor cauzale care determină fenomenele din cuprinsul acestuia. Camille Vallaux (1925) introducea diferențierea geografie fizică (știință a naturii) și geografie umană (știință socio-umană). Cercetătorul rus G. Saușkin (1961) conecta geografia fizică și cea umană prin aceea că servesc unui scop comun: acela de a cunoaște “contradicțiile dintre societate și natură rezultate din interacțiunea ce se naște între ele și dezvoltarea producției”. Mai actual, Hetner afirmă că subiectul pe care ar trebui să se axeze geografia este “cunoașterea regiunilor Pământului și a modului în care diferă una de alta”. Paul Vidal de la Blache definește geografia ca fiind “știința locurilor”, iar accentul trebuie pus pe “diversitatea socială asociată cu diversitatea locurilor”. Dicționarul Colegiului American a emis formularea de “study of areal differentiation”.

Școala română

Școala română de geografie a fost influențată atât de cea germană cât și de cea franceză. Acest referat își propune analiza comparată a doua studii: *Bazele teoretice și metodologice ale geografiei*, autor Ioan Donisă și *Geografie teoretică*, autor Vintilă Mihăilescu. Cel din urmă este unul din fondatorii geografiei umane românești; ceea ce seamănă ambele studii este înțelegerea principiilor care îmbină părțile pentru a reda unitatea întregului.

Ioan Donisă analizează începuturile dualismului în cadrul câmpului de cercetare geografică, situându-l în deceniile IV-V ale secolului trecut, explicând și relațiile cauzale care au condus la apariția acestui dualism. Astfel el consideră că importanța tot mai mare a geografiei umane reiese din “teama unora de a nu fi suspecțai de determinism geografic” (I. Donisă). Această concepție (cea a segregării) pornește de la ideea că legile sociale și cele naturale sunt, dacă nu paralele, cel puțin divergente.

O primă împărțire a fost făcută între geografia fizică și geografia economică; diparitățile au evoluat în timp, ajungându-se astăzi la existența simultană a mai multor subdomenii ale geografiei fizice și umane recunoscând sau nu interdependențele dintre ele.

Prin două concepte de bază pe care le-a introdus, lucrarea lui Donisă devine o argumentație în favoarea unității geografiei. Sinteza celor două direcții (uman și natural) este exprimată de acesta prin termenii sociogeosistem și natursociologie. Sociogeosistemul “cuprinde forme foarte diferite de organizare a materiei: materia nevie, care se supune legilor fizice și chimice; materia vie în care acționează legile biologice; societatea omenească cu legile ei specifice, cu legile sociale” (I. Donisă). Natursociologia este știința care studiază interrelațiile dintre natură și societate și modul în care acestea funcționează în “făurirea unor forme aparte ale materiei” (I. Donisă).

Concluzia este că ineracțiunea fizic-uman determină apariția unui sistem complex în care legile sociale se întrepătrund cu cele fizice și ale căror rezultate nemaiputând fi studiate separat trebuie analizate dintr-o perspectivă integratoare, fapt realizat de o știință unitară (de tipul geografiei integrale al lui Vintilă Mihăilescu).

Vintilă Mihăilescu desparte, încă de la început, cele două elemente care individualizează o știință: obiectul propriu și metoda proprie. Din punct de vedere al dihotomiei geografie umană - geografie fizică Mihăilescu o acceptă doar la nivelul metodei de cercetare, nefiind admisă la nivelul obiectului de studiu. Acesta din urmă, în concepția lui Mihăilescu, ar trebui să fie “întregul teritorial, de la regiune la planetă” (V. Mihăilescu).

Similar, Donisă acceptă (și chiar definește) metoda dialectică de studiu, care derivă din necesitatea aprofundării unor elemente particulare ale întregului. Însă această metodă trebuie, afirmă cercetătorul, să fie urmată neapărat de metoda sintezei care presupune extragerea esenței din informațiile acumulate prin cercetare separată, apoi introducerea lor într-un sistem de rang superior, definirea corelațiilor dintre ele, pentru ca rezultatul să capete o finalitate geografică.

Concluzia ar fi faptul că geograful trebuie să “integreze” (expresia lui V. Mihăilescu) toate elementele și rezultatele particulare de la ramurile în care, pentru a nu fi acuzat de superficialitate, s-a împărțit “blocul unic” al geografiei, precum și cele provenite de la științele conexe: “Specificul geografiei este nu să caute cu orice preț legături între faptele sociale și legile naturale – unde nu există astfel de legături, nu are ce căuta nici geografia -, ci să analizeze, să descrie și să explice complexe rezultate din convergența pe teritoriu a legilor naturale și a celor sociale.” (Mihăilescu).

Școala engleză

Studiul luat în atenție de acest referat este “Perspective on the Nature of Geography”, autor R. Hartshorne. Pornind el însuși de la trecerea în revistă a definițiilor geografiei, autorul scoate în evidență tendințele actuale spre care se îndreaptă studiul geografic. Astfel, direct sau indirect, aceste definiții sugerează ruptura apărută, precum și punctul de vedere referitor la aceasta a celui care a emis definiția. Ceea ce se remarcă – și aici poate fi făcută o paralelă cu concepția geografilor români – este viziunea conform căreia punctul de reunire al celor două direcții aparent divergente este reprezentat de *studiile regionale* (“regiunea este piatra unghiulară a geografiei moderne”, afirmă O. Groza).

Argumentarea lui Hartshorne (argumentare în favoarea unității) este structurată pe schema cauze-efecte, importanța maximă fiind acordată celor din urmă. Astfel de efecte (uneori cu caracter antagonist, discontinuu) ar fi, de exemplu, dezechilibrarea balanței dintre factorul natural și cel uman în construirea sociogeosistemului - fapt care are ca un efect “de gradul doi” dezechilibrarea întregului sistem, distrugerea echilibrului lumii reale. Autorul mai atrage atenția și asupra imposibilității reconstituirii întregului din părțile componente, în lipsa unui liant configurat de existența unui scop comun.

Hartshorne intervine și cu o rezolvare, aceasta fiind reprezentată de “subordonarea cercetării unei idei de unitate”, care presupune o abordare din perspectivă geografică a fenomenelor lumii înconjurătoare (unde “perspectivă geografică” este sinonimă cu “integrare regională”). Inevitabila suprapunere a domeniilor nu este în detrimentul scopului final al geografiei, ci, din contra, permite o mai bună aprofundare a subdomeniilor respective.

Școala franceză și cea germană

Școala geografică franceză are în comun cu cea germană (dar și cu celelalte două studiate anterior) faptul că se ocupă de diferențieri regionale și acordă credit interpretărilor genetice. Față de școala germană (care se ocupă în special de diferențieri regionale și de analiza peisajului – Landschaft), școala franceză acordă un loc secundar peisajului, insistând îndeosebi asupra relațiilor dintre om și mediu. Influențele natural-deterministe (în cazul germanilor, cu reprezentanți precum Al. von Humboldt sau Ritter) și, respectiv, cele posibiliste (școala franceză, prin Paul Vidal de la Blache, E. Reclus etc.) s-au manifestat simultan pe cuprinsul Globului, fiind puternic determinante asupra modului de percepere a geografiei ca știință unitară.

Deși apariția geografiei umane își găsește localizarea exact în aceste areale, definiții precum cea lansată de Colley (“obiectul geografiei este cunoașterea Pământului în caracteristicile sale totale, nu în termenii unor categorii individuale de fenomene fizice, biologice sau umane aranjate într-o serie, ci în termenii unor combinații între acestea, deoartece combinațiile creează diferite aspecte fizice și umane pe care suprafața Pământului nu le relevă.”) sau cele impuse de Varenius, Humboldt sau chiar Kant indică, cel puțin la nivel teoretic, direcția spre unitate asupra căreia majoritatea școlilor geografice cad de acord.

Concluzii

Analiza (și aici este inclusă, de la bun început, dihotomia) conduce la concluzia, formulată sintetic de către Hartshorne: segegarea geografie fizică-geografie umană, susține acesta, apare a fi “în detrimentul scopului declarat al geografiei (...), apărută nu dintr-o nevoie internă a geografiei, ci dintr-o abstracțiune filosofică ce încearcă separarea omului de restul naturii”. La rândul său, O. Groza demonstrează, poate mai puțin direct, faptul că diferențele geografie fizică – geografie umană țin mai mult de formă, de mecanismul de funcționare sau de metoda de cercetare decât de fond sau de finalitate: “științele naturii încearcă să înțeleagă mecanisme relativ stabile, în vreme ce științele umane lucrează cu mecanisme aflate într-o transformare rapidă și neîntreruptă”.

Geografia se află, deci, sub necesitatea, impusă de însăși natura ei, de a nu rămâne împrăștiată, de a nu se disipa din cauza unor imperative exterioare propriei realități, de a nu lăsa să se piardă din substanță în favoarea formei.

Bibliografie

Hartshorn Richard – Perspective on the Nature of Geography – Chicago, 1959;

Mihăilescu, Vintilă – Geografie teoretică – Ed. Academiei, București, 1969;

Mihăilescu, Vintilă – Considerații asupra geografiei ca știință – Atelierele grafice SOCEC, București, 1945;

Donisă, Ioan – Bazele teoretice și metodologice ale geografiei – Univ. Al. I. Cuza, Iași, 1987;

Groza, Octavian, Muntele Ionel – Geografie umană generală - Univ. Al. I. Cuza, Iași, 2005;

Groza, Octavian – Teritorii (Scrieri, Dez-scrieri) – Ed. Paideia, București, 2003.